

לימוד תורה בשבת

הרב דרור טויל

ראשי פרקים

א. לימוד תורה בשבת כיום הפנוי ממלאכה	ג. הקשר הפנימי בין התורה לשבת, דברי המהר"ל
ב. דברי הזוהר הקדוש בעניין לימוד תורה בשבת	ד. לימוד תורה ברבים בשבת

א. לימוד תורה בשבת כיום הפנוי ממלאכה

כותב הטור¹:

"ואחר השינה קובעין מדרש כדאיתא במדרש, אמרה תורה לפני הקב"ה, רבש"ע, כשיכנסו ישראל לארץ זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו ואני מה תהא עלי, אמר לה יש לי זוג שאני מזווג לך ושבת שמו, שהם בטלים ממלאכתם ויכולין לעסוק בך".

דברי המדרש הללו מצביעים על קשר מעשי בין לימוד תורה לשבת. במשך ימי השבוע האדם עמל לפרנסתו ואינו פנוי ללימוד תורה, אך בשבת שבטל הוא ממלאכתו יכול הוא לעסוק בתורה.

הדגשה זו על הפנאי בשבת, המהווה גורם המשפיע על עניין לימוד התורה ביום זה, מקבלת ביטוי גם בדברי הרמ"א להלכה:

"ופועלים ובעלי בתים שאינן עוסקים בתורה כל ימי שבוע, יעסקו יותר בתורה בשבת מתלמידי חכמים העוסקים בתורה כל ימי השבוע, והתלמידי חכמים ימשיכו יותר בעונג אכילה ושתייה קצת, דהרי הם מתענגים בלמודם כל ימי השבוע"².

לכאורה אין כאן קשר מהותי, אך נראה שלשון המדרש "יש לי זוג שאני מזווג לך ושבת שמו" רומזת לקשר מהותי יותר בין לימוד תורה ליום השבת.

ב. דברי הזוהר הקדוש בעניין לימוד תורה בשבת

כך אכן למדנו מדברי הזוהר"ק שללימוד תורה בשבת מעלה מיוחדת, במיוחד למחדש חידושי תורה בשבת³:

1. או"ח, רצ, ב. 2. ב"י סימן רפ"ח בשם ירושלמי. 3. זוהר שלח קעג.

"זכאה איהו מאן דנשמתיה בשבת אסהידת קמי מלכא על חדושא דאורייתא, דקודשא בריך הוא וכל פמליא דיליה וכל אינון נשמתין דצדיקייא דהוו בגן עדן כלהו מתעטרן בההוא מילה... זכאה חולקהון דכל אינון דמשתדלין באורייתא יומא דשבתא משאר יומין" (תרגום: אשרי הוא מי שנשמתו בשבת העידה לפני המלך על חידושי תורה. שהקב"ה וכל הפמליא שלו וכל אלו הנשמות של הצדיקים שהם בגן עדן, כולם מתעטרים בדיבור ההוא... אשרי חלקם של כל אלו העוסקים בתורה ביום השבת משאר ימים).

עדיין הדברים טעונים ביאור, מדוע גדול ערכו של לימוד התורה בשבת יותר מבשאר ימים?

ג. הקשר הפנימי בין התורה לשבת, דברי המהר"ל

ביטוי ממשי לקשר בין התורה לשבת מצאנו כבר במתן תורה. הגמ' בשבת⁴ קובעת שלכל הדעות "בשבת נתנה תורה לישראל". המהר"ל בספרו "תפארת ישראל" עמד על עניין זה וביאר שישנו קשר מהותי בין השבת לתורה:

"וזה מפני כי הקבלה יותר ראויה ביום השבת. וזה מפני שהוא יום שבאה בו הברכה מעליונים לתחתונים, דכתיב "ויברך אלוקים את יום השביעי וגו"⁵. הרי יום השביעי מוכן שתבוא הברכה מעליונים לתחתונים. ומפני זה הוא מוכן שתבוא התורה מן עליונים לתחתונים גם כן, שאין לך יותר מן התורה, שכולה ברכה. ואין לך יום שראוי שתבוא לעולם רק יום השבת, שהוא יום מיוחד להגעת הברכה אל התחתונים"⁶.

ברכה היא הוספת שפע גשמי או רוחני. ביום השבת המציאות מתברכת, נוסף בה שפע רוחני וחומרי.

כך גם מציאות התורה בעולם משפעת חיים לעולם עד לכדי מימד החיים החומרי כמבואר בברכותיה של תורה: "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אתם, ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יכולה ועץ השדה יתן פריו..."⁷.

עוד הוסיף המהר"ל לבאר שגם הקדושה משותפת היא לתורה ולשבת:

"ועוד, כי יום השבת הוא קדוש ונבדל מן הגשמי, במה שאין בו מלאכה, וכמו שהתבאר למעלה. ולפיכך ראוי שתנתן בו התורה, שהיא שכל גמור, מופשט מן הגשמי".

התורה היא מופשטת, רוחנית, כך גם השבת. תכונתה הפנימית של השבת היא הקדושה המיוחדת, בכך "נבדלת" היא מן העניינים החומריים שהם נחלתם של שאר הימים.

4. פו, ב. 5. בראשית ב, ג. 6. תפארת ישראל פכ"ז. 7. ויקרא כו, ג-ד.

אמנם נראה שמדות הקשר בין התורה והשבת היא עניין "עולם הבא".
כך חותם המהר"ל את דבריו:

"ומכל שכן כי יום השבת הוא השלמת העולם, ונתינת התורה לעולם הוא השלמת העולם".

השבת היא השלמת העולם כבר מאז בריאת העולם, אך אין השבת רק שלימות מדרגת החיים המתגלה בעולם הזה אלא שייכת היא למדרגת המציאות שלעתיד לבוא: "שבת – אחד משישים לעולם הבא"⁸. בשבת משתייכים אנו לבריאת העולם: "זכר למעשה בראשית"⁹, זוכרים אנו את מקורה האלוקי של ההוויה. קשר זה אך תחילתו היא בבריאת העולם וסופו הוא במדרגת החיים העליונה, העולם הבא. "בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת, מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכולו שבת מנוחה לחיי העולמים"¹⁰. כך גם בתפילת מנחה בשבת מזכירים אנו את שמו האחד של הקב"ה: "אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", גילוי האחדות האלוקית בצורה שלימה היא מדרגתו העתידית של העולם. האמת של המציאות עדיין עלומה היא במדרגת החיים העולם־הזהית, אך במדרגת החיים העליונה מתגלה היא. כך למדונו רבותינו¹¹:

"והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, אטו האידנא לאו אחד הוא?

אמר רבי אחא בר חנינא: לא כעולם הזה העולם הבא; העולם הזה – על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת. לעולם הבא – כולו הטוב והמטיב.

ושמו אחד, מאי אחד, אטו האידנא לאו שמו אחד הוא?

אמר רב נחמן בר יצחק: לא כעולם הזה העולם הבא; העולם הזה – נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא כולו אחד – נקרא ביו"ד ה"א, ונכתב ביו"ד ה"א".

דברים עמוקים אלו של חז"ל טעונים ביאור, אך גם מבט חיצוני על הדברים מלמדנו על השלימות העתידית של המציאות, מעין זה טועמים אנו בשבת.

כמו השבת כך גם התורה, נוגעת היא בבריאת העולם:

"דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב 'ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי'¹², ה"א יתירה למה לי? – מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם:

8. ברכות נו, ב. 9. מתוך תפילות השבת. 10. תמיד פ"ז מ"ד. 11. פסחים נ, א. 12. בראשית א, לא.

אם ישראל מקבלים התורה – אתם מתקיימין, ואם לאו – אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו"¹³.

העולם זקוק לתורה כיוון שהיא מביאה אותו למגמתו, מדרגת העולם הבא: "חיי עולם נטע בתוכנו"¹⁴. תפילתנו בשבת "תן חלקנו בתורתך" מקבלת משמעות מיוחדת דווקא מתוך קישורה אל השבת, חפצים אנו בחלק התורה המיוחד לנו שניתן לקבלו רק אם גישתנו לתורה תהיה מתוך אמתותה של תורה שהיא חיי עולם, אין התורה רק מדריכה ומנהיגה את מדרגת החיים הרגילה מצד עצמה אלא מתוך שייכותה אל המדרגה העליונה של החיים. באותה מדרגה כל פרט בבריאה מבטא ומגלה את משמעותו העצמית, את חלקו המיוחד שבתורה. אפשר שזו גם כוונת הזוהר הקדוש שהדגיש דווקא את מעלת חידושי תורה בשבת, החידוש הוא גילוי מיוחד של אדם מסויים ושל חלקו בתורה.

ד. לימוד תורה ברבים בשבת

על פי דברים אלו נתבונן במדרש נוסף של חז"ל. בילקוט שמעוני מובא:

"ויקהל משה, רבותינו בעלי אגדה אומרים, מתחילת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה ויקהל אלא זאת בלבד, אמר הקב"ה עשה לך קהילות גדולות ודרוש לפנייהם ברבים הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהילות בכל שבת ושבת, ולכנוס בבתי מדרשות ללמד ולהורות לישראל דברי תורה איסור והיתר, כדי שיהא שמי הגדול מתקלס בין בני"¹⁵.

הדגשת המדרש אינה על לימוד תורה פרטי אלא הקהלת קהילות ללמוד תורה. מגמת הלימוד וגם מטרת ההקהלה הזאת אינה רק הוספת ידיעת התורה אלא שבחו של הקב"ה: "כדי שיהא שמי הגדול מתקלס בין בני". שם ה' המתעלה ומשתבח בעולם, הוא שם ה' שלעתיד לבא, המשתייך ל"יום ההוא" שבו יהיה "ה' אחד ושמו אחד".

13. שבת פח, א. 14. מתוך סידור התפילה. 15. ילקוט שמעוני שמות רמז תח.

חידושים מעולמות עליונים

תא חזי, כד עייל שבתא נשמתיא נחתין ושריין על עמא קדישא, ונשמתיין דצדיקיא סלקי לעילא. כד נפיק שבתא, נשמתיין סלקין אינון דשארין עלייהו דישראל, ונשמתיין נחתין אינון נשמתיין דצדיקיא. כיוון דסלקין כלהו נשמתיין דשארין עלייהו דישראל, סלקי וקיימין בדיוקנא קמי מלכא קדישא, וקודשא בריך הוא שאיל לכלהו מאי חידושא (הוה לכו בההוא עלמא באורייתא, זכאה איהו מאן דחידושא דאורייתא אמרת קמיה, כמה חדוה עביד, קודשא בריך הוא כניש לפמליא דיליה ואמר שמעו חדושא) דאורייתא דאמרת נשמתיא דא דפלוני, וכלהו מוקמי ההיא מלה בתרי מתיבתא, אינון לתתא וקודשא בריך הוא לעילא חתים לההיא מלה. תא חזי, כד מלה אתחדש באורייתא, ונשמתיא דנחתא בשבתא אתעסקא באינון מילין חדתין וסלקי לעילא, כל פמליא דלעילא צייתין לההוא מלה.

תרגום (ידיד נפש): בוא וראה, כאשר נכנסת שבת - נשמות יתרות יורדות לשרות על העם הקדוש, ונשמות הצדיקים עולות למעלה. כאשר יוצאת השבת, נשמות הצדיקים עולות למעלה מגן עדן תחתון לעליון, ואלו אותם ששרו על ישראל בבחינת נשמה יתירה, ונשמות יורדות למטה, ואלו הן נשמות הצדיקים שעלו לגן עדן עליון, עתה יורדות למטה לגן עדן התחתון. כיוון שעלו כל הנשמות ששרו על בני ישראל, הן עולות ועומדות בדיוקנן לפני המלך הקדוש, והקב"ה שואל את כולן מה חידוש היה לכם בעולם התחתון בתורה, כי מטעם זה יורדת הנשמה למטה בערב שבת, כדי להשלים חלקה בחידושי התורה, שאין נשמה שלא יהיה לה חלק בתורה וסודותיה, וזהו תיקונה ויופיה בחידוש וגילוי סודות התורה. לכן אשרי הנשמה שאומרת חידושי תורה לפניו, כמה שמחה עושה וגורם למעלה, כי הקב"ה אוסף את הפמליא שלו, שהם הנשמות העליונות והמלאכים, ואומר להם: שמעו את חידושי התורה שאומרת נשמה זו של איש פלוני. וכל הפמליא של מעלה מקיימים את דברי חידושי התורה בשתי ישיבות - הם למטה, והקב"ה למעלה חותם על דברי התורה, כלומר, הוא מסכים לאותו החידוש. בוא וראה, כשנתחדש איזה חידוש בתורה, ונשמה שירדה בשבת התעסקה באותם הדברים החדשים, ובמוצ"ש עולה למעלה, אז כל הפמליא של מעלה מקשיבים לדבר התורה ההוא.

זוהר שלח לך (ח"ג) קעג, א